

Ks. Dr Piotr Paweł Ochotny, <https://orcid.org/0000-0001-8140-4290>

Wydział Teologiczny

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Komunikacja pastoralna w parafii

Pastoral communication in parish

doi: 10.34766/fetr.v42i2.249

Abstrakt: Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie, na czym polega i przez co wyraża się komunikacja pastoralna w parafii. Poszukując odpowiedzi na tak postawiony problem, odwołano się do różnorodnych, bezpośrednich i pośrednich relacji istniejących pomiędzy elementami systemu parafialnego, które ze względu na swoją złożoność i specyfikę mają szczególne znaczenie dla parafii jako całości. Należą do nich proboszcz jako własny pasterz parafii, prezbiterium parafialne (księża parafialni), rady parafialne (parafialna rada do spraw ekonomicznych i parafialna rada duszpasterska) oraz wspólnoty i małe grupy religijne.

Słowa kluczowe: duszpasterstwo, komunikacja pastoralna, proboszcz, rady parafialne, wspólnoty parafialne.

Abstract: The article is an attempt to answer the question of what the pastoral communication in the parish involves and what it is expressed through. Searching for answers to such a problem, reference was made to various, direct and indirect relations existing between the elements of the parish system, which due to their complexity and specificity are of special importance for the parish as a whole. These include the parish priest as his own pastor, parish presbytery (priests in the parish), parish councils (pastoral and finance councils), as well as communities and small religious groups.

Keywords: pastoral care, pastoral communication, parish priest, parish councils, parish communities.

Wprowadzenie

Parafia przeszła długą drogę historycznych przeobrażeń, aż przyjęła kształt, który znamy dzisiaj. Można ją analizować pod względem prawnym, socjologicznym i teologicznym. W tradycyjnym rozumieniu, opartym na nauczaniu Soboru Watykańskiego II o Kościołach partykularnych, które swoje odzwierciedlenie znalazło w Kodeksie Prawa Kanonicznego, parafia jest częścią Kościoła lokalnego w strukturze diecezjalnej, nad którą pasterską pieczę, pod władzą biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi jako jej własnemu pasterzowi (KPK kan. 515 § 1)¹. Od strony socjologicznej parafia jest opisywana

¹ Lista skrótów:

AA - Sobór Watykański II, (1965). *Dekret o apostołstwie świeckich Apostolicam actuositatem*.

ChL - Jan Paweł II, (1988). *Adhortacja apostołska Christifideles laici o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie*.

DB - Sobór Watykański II, (1965). *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele Christus Dominus*.

DK - Sobór Watykański II, (1965). *Dekret o postudzie i życiu prezbiterów Presbyterorum ordinis*.

DOK - Kongregacja do spraw Duchowieństwa, (1997). *Dyrektorium ogólne o katechizacji*.

KK - Sobór Watykański II, (1964). *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*.

jako społeczność religijna, wspólnota lokalna, grupa społeczna, grupa celowa (zrzeszenie), system lub subsystem społeczny, zbiorowość osób wierzących żyjących na określonym terytorium, całość społeczna zespolona określonym rodzajem więzi. We wszystkich tych określeniach podkreśla się, że parafia jest pewną całością złożoną z elementów wzajemnie ze sobą powiązanych i wzajemnie na siebie oddziałujących. Jeśli istota komunikacji zawiera się w zdolności do funkcjonowania w relacjach, to komunikację pastoralną można określić jako ogół wzajemnych oddziaływań, relacji i sprzężeń pomiędzy poszczególnymi podmiotami wspólnoty eklezjalnej.

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytania, na czym polega i przez co wyraża się komunikacja pastoralna w parafii poprzez odwołanie się do różnorodnych, bezpośrednich i pośrednich relacji istniejących pomiędzy elementami systemu parafialnego, które ze względu na swoją złożoność i specyfikę mają szczególne znaczenie dla parafii jako całości. Należą do nich: proboszcz jako własny pasterz parafii, prezbiterium parafialne (księża parafialni), rady parafialne (parafialna rada do spraw ekonomicznych i parafialna rada duszpasterska) oraz wspólnoty i małe grupy religijne.

1. Proboszcz

Relacje proboszcza z wiernymi można opisać w odniesieniu do jego kompetencji koordynacyjnych w zakresie funkcji nauczania, uświęcania i miłości braterskiej (Ochotny, 2017). Pierwszym i podstawowym obowiązkiem proboszcza dotyczącym koordynacji w zakresie krzewienia Słowa Bożego jest troska o to, aby wiernym należącym do jego parafii oraz tym, którzy na jej terytorium aktualnie przebywają, głoszone było nieskażone Słowo Boże (KPK, kan. 528 §1). Sformułowane w ten sposób dyrektywy należy rozpatrywać łącznie z kan. 213, według którego wierni mają prawo otrzymywać pomoce duchowe od swoich pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza słowa Bożego i sakramentów. Dyspozycja ta konstytuuje podstawy prawne wszystkich wiernych ochrzczonych do duchowych dóbr Kościoła oraz relacje prawne względem nich i osób pełniących urząd duszpasterski w Kościele. W pierwszej kolejności nakaz ten dotyczy proboszcza (KPK, kan. 757). Jednakże prawodawca zobowiązuje do głoszenia Ewangelii wszystkich duszpasterzy, którzy winni zaangażować się w wypełnianie zadania nauczycielskiego Kościoła (Słowikowska, 2010).

Głównymi i obowiązującymi formami nauczania w parafii mają być przede wszystkim homilie niedzielne i świąteczne. Ponadto proboszcz ma organizować w parafii, według przepisów lub zwyczajów diecezjalnych, przepowiadanie specjalistyczne słowa Bożego zwane rekolekcjami, misjami parafialnymi lub inne podobne formy podyktowane

KKK - Jan Paweł II. (1992). *Katechizm Kościoła Katolickiego*.

KL - Sobór Watykański II, (1963). *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium*.

KPK - Jan Paweł II, (1983). *Kodeks Prawa Kanonicznego*.

OWMR - *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego* (2002).

miejscowymi potrzebami, których celem jest ogólna mobilizacji parafii do ożywienia i pogłębienia życia chrześcijańskiego. Należy jednak pamiętać, że głoszenie Słowa Bożego nie ogranicza się tylko do jego przepowiadania w kościele parafialnym. Proboszcz winien zabiegać, aby ewangeliczne orędzie dotarło do osób znajdujących się w szczególnych sytuacjach życiowych, dlatego w zakres jego kompetencji włączona została również troska o chorych, potrzebujących i niewierzących, którym stan zdrowia, życia czy duszy uniemożliwia korzystanie ze zwyczajnej opieki duszpasterskiej (Słowikowska, 2010).

Misja nauczycielska obejmuje także katechizację. Obowiązkiem proboszcza jest zorganizowanie na terenie parafii katechizacji parafialnej oraz szkolnej wiernych zarówno dorosłych, jak i młodzieży i dzieci, a zwłaszcza wspieranie rodziców w prowadzeniu katechezy rodzinnej (KPK, kan. 773; 835 § 4). Dla osiągnięcia tego celu powinien skorzystać ze współpracy duchownych parafialnych, osób konsekrowanych oraz wiernych świeckich, głównie katechetów (KPK, kan. 776). *Dyrektorium ogólne o katechizacji wśród obowiązków proboszcza* odnośnie do katechezy wymienia: (1) wzbudzanie w parafianach poczucia wspólnej odpowiedzialności za katechezę; (2) troska o odpowiednie zorganizowanie i pokierowanie posługi katechetycznej; (3) wzbudzanie nowych powołań do posługi katechetycznej i okazywanie uznania tym, którzy się tej posługi podejmują; (4) zintegrowanie katechezy i nauczania religii w szkole z całym duszpasterstwem parafialnym, zwłaszcza z programem ewangelizacyjnym wspólnoty kościelnej; (5) dbałość o prawidłową organizację nauczania religii w szkole; (6) zapewnienie więzi posługi katechetycznej w parafii z całym programem duszpasterskim w diecezji (DOK 225; Stypułkowska, 2014).

Proboszcz, wypełniając spoczywający na nim obowiązek nauczania, winien być świadomy tego, że nadrzędnym celem kościelnej posługi słowa jest prowadzenie do wiary i do przyjmowania sakramentów świętych, aby zgromadzić wokół siebie wierzących, którzy przez wiarę, sakramenty święte i uczynki miłości chrześcijańskiej urzeczywistnią będą prawdziwą wspólnotę kościelną (Krawczyk, 1981).

W odniesieniu do kompetencji koordynacyjnych proboszcza w zakresie funkcji uświęcania prawodawca postanawia, że proboszcz jest organizatorem, przewodnikiem, koordynatorem kultu religijnego we wspólnocie parafialnej. Do jego zadań należy zatem kierowanie liturgią w swojej parafii z zachowaniem wymogów odnoszących się do kultu publicznego, jak również kultu prywatnego (KPK, kan. 528 § 2). Jako pasterz własny zobowiązany jest nie tylko koordynować, ale także czuwać nad poprawnością sprawowania liturgii przez wiernych powierzonej mu parafii (Słowikowska, 2010). Powinien być świadomy środków uświęcania, stwarzać sprzyjające warunki ich realizacji we wspólnocie parafialnej i zachęcać swoich wiernych do ich podejmowania. Należy do nich przede wszystkim liturgia, obejmująca sprawowanie sakramentów świętych i sakramentaliów, a także nabożeństwa i inne formy pobożności ludowej, zarówno o wymiarze

ogólnokościelnym jak i partykularnym (miejscowym, lokalnym), modlitwa wspólnotowa, rodzinna i indywidualna, a wreszcie dzieła pokutne i dzieła miłosierdzia (Dudziak, 2001). Cała praca duszpasterska proboszcza winna zmierzać do tego, by przez sprawowanie liturgii umacniać wiarę, nadzieję i miłość w duszach ludzkich oraz by wspólnota parafialna dawała żywe świadectwo miłości na co dzień. Uczestnictwo w liturgii, a szczególnie w Eucharystii, ma bowiem owocować osobistym uświęceniem wiernych oraz ich prawdziwie chrześcijańskim życiem (Krawczyk, 1981).

Nauka Soboru Watykańskiego II o wiernych świeckich zwróciła uwagę na ich udział w misji uświęcania (KL 34). Znalazła ona swoje odbicie w Kodeksie Prawa Kanonicznego, który wyliczając uczestników zadania uświęcania, zaznacza, że świeccy mają w nim „swoją własny udział” (KPK, kan. 834 § 4). Z kolei adhortacja Jana Pawła II *Christifideles laici* zobowiązuje duszpasterzy do popierania, uznawania i rozwijania posług, urzędów i funkcji spełnianych przez świeckich, którzy na mocy chrztu i specyficznego powołania uczestniczą – każdy w sobie właściwym stopniu – w kapłańskim, prorockim i królewskim urzędzie Chrystusa (ChL 23). Spośród funkcji liturgicznych wyodrębnione zostały dwie posługi, które mogą być powierzone na stałe przygotowanym świeckim mężczyznom. Należą do nich akolitat i lektorat (KPK, kan. 230 § 1; Dyduch, 1985). Ponadto, świeccy mogą pełnić funkcje: ministranta, lektora, komentatora, kantora, psalterzysty, nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej, organisty, zakrystianina, ceremoniarza, osoby, która zbiera ofiary w kościele lub utrzymuje porządek w czasie procesji (KPK, kan. 230 § 2-3; 910 § 2; OWMR 100-106). W każdym przypadku prezbiter ma korzystać w misji uświęcania z pomocy katolików świeckich. Ich pomoc powinna być regulowana normami prawa kościelnego, co oznacza, że nie należy z jednej strony tworzyć niepotrzebnych dystansów i zachowawczo ograniczać do minimum ich zaangażowania, z drugiej natomiast dopuszczać zbyt daleko w sprawowaniu władzy czy obrzędów liturgicznych. Należy działać zgodnie z wytycznymi prawa kanonicznego o uprawnieniach laikatu (Dudziak, 2001). Obowiązkiem proboszcza względem wiernych sprawujących w jego parafii posługi i funkcje liturgiczne jest ich poszanowanie, wspieranie, pouczanie i formowanie oraz koordynowanie przy zachowaniu właściwego charakteru każdego zadania przez nich spełnianego. Proboszcz ma czuwać nad odpowiednim porządkiem, nieskażoną nauką i troszczyć się, aby zaangażowanie świeckich w kulcie liturgicznym służyło dobru wspólnoty parafialnej, Kościoła partykularnego i powszechnego (AA 23-24; Słowikowska, 2010).

W zakresie funkcji pasterskiej znajduje się obowiązek poznania parafian (KPK, kan. 529). Dekret soborowy o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* mówi wprost: „W dopełnianiu obowiązku pasterza niech się proboszczowie starają przede wszystkim poznać własną owczarnię” (DB 30 § 2). Poznanie parafian i ich środowiska życia, radości i problemów jest podstawą i początkiem jakiegokolwiek pracy duszpasterskiej oraz przyczynia się do lepszego i skuteczniejszego działania. Ważne, aby poznanie to miało

charakter bezpośredni i osobisty. Tam, gdzie ze względu na dużą ilość wiernych, proboszcz nie ma możliwości bezpośredniego poznania wiernych, w zadaniach tych winni go wspomóc inni duszpasterze (Słowikowska, 2010).

Poznanie parafian nie stanowi celu samego w sobie, ale ma się przyczynić do pogłębienia życia chrześcijańskiego w parafii. Przywoływany powyżej dekret soborowy *Christus Dominus* stwierdza, że proboszczowie „mają zapobiegać o spotęgowanie życia chrześcijańskiego, zarówno u pojedynczych wiernych jak i w rodzinach, stowarzyszeniach oddanych apostołatowi oraz w całej wspólnotcie parafialnej” (DB 30 § 2). Powyższe sformułowanie wskazuje na prawdziwą troskę duszpasterską proboszcza. Wyrażenie „mają zabiegać” wyklucza bierną postawę proboszcza czy dbałość tylko o tych, którzy sami się zgłaszają. Postawa proboszcza – pasterza ma być na wskroś czynna, zabiegająca o dobro owczarni i organizująca życie wspólnoty parafialnej tak, aby zarówno u poszczególnych wiernych, jak i w całej parafii zostało pogłębione i umocnione życie religijne. Pragnąc spotęgować wspólnotowe życie religijne w parafii proboszcz powinien przede wszystkim zabiegać o związanie wiernych z parafią (Krawczyk, 1981).

Specjalnej trosce proboszcza w jego pasterskiej posłudze, Kościół powierza biednych, samotnych, wygnanców oraz przeżywających szczególne trudności (KPK, kan. 529 § 1), nade wszystko zaś chorych i cierpiących. „Gorącą miłością [proboszcz] wspiera chorych, zwłaszcza bliskich śmierci, wzmacniając ich troskliwie sakramentami i polecając ich dusze Bogu” (KPK, kan. 529 § 1) bowiem, jak podkreśla Konstytucja dogmatyczna o Kościele, chorzy i cierpiący w sposób szczególny jednoczą się z Chrystusem (KK 11; KKK 1505). Funkcja pasterza-proboszcza to codzienna i ustawiczna troska o powierzone mu owce, którymi winien kierować delikatnie, umiejętnie, z wielkim taktem i cierpliwością. Ma być ona nastawiona zarówno na potrzeby indywidualne, jak i grupowo-społeczne wiernych. Temu ma służyć wizytowanie poszczególnych rodzin w ich domach np. przy okazji wizyty duszpasterskiej zwanej kolędą, a także z racji innych sposobności oraz utrzymywanie kontaktów duszpasterskich z poszczególnymi grupami wiernych takimi, jak dzieci, dorastająca młodzież, młode małżeństwa, osoby w podeszłym wieku, robotnicy itp. (Krawczyk, 1981).

2. Prezbiterium parafialne

Skuteczność działań duszpasterskich w parafii zależy w dużym stopniu od jakości braterskiego współżycia i współpracy pomiędzy wikariuszami i proboszczem, pod przewodnictwem którego spełniają oni swoją posługę. Relacje powinny być budowane w duchu braterskiej wspólnoty, co postuluje dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*:

Wikariusze parafialni, jako współpracownicy proboszcza, świadczą codziennie znaczącą i czynną pomoc w posłudze pasterskiej wypełnianej pod władzą proboszcza. Dlatego też pomiędzy proboszczem i jego wikariuszami winno mieć miejsce braterskie współistnienie i winna kwitnąć wzajemna miłość i poważanie. Niech się też wspierają nawzajem radą, pomocą i przykładem, roztaczając opiekę nad parafią w zgodności dążeń i w zespoleniu wysiłków (DB 30).

Proboszcz, stojąc na czele parafii, powinien pamiętać, aby odpowiednio korzystał z pomocy prezbiterów oraz diakonów. Współpracownicy (wikariusze) mają obowiązek wspomagać proboszcza we wszystkich aspektach jego działalności duszpasterskiej (Kamiński, 1997, Pluta, 1985).

Kościół zaleca, w celu uzyskania większej skuteczności oddziaływania na wiernych, aby budowana była prawdziwa wspólnota życia kapłanów, zwłaszcza pracujących w tej samej parafii: „Wspólne życie kapłanów, zwłaszcza związanych z tą samą parafią, które obok wzmocnienia działalności apostołskiej, daje wiernym przykład miłości i jedności” (DB 30). Zgodnie z postanowieniem kan. 550 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego ordynariusz miejsca powinien zatroszczyć się o to, by proboszcz i wikariusze praktykowali jakąś formę życia wspólnotowego w domu parafialnym. Chodzi tu nie tylko o wspólne zamieszkanie czy stołowanie, lecz o budowanie prawdziwej braterskiej wspólnoty, w której panuje duch miłości oraz wzajemnej troski i odpowiedzialności (Kantor, 2012).

Dekret Soboru Watykańskiego II o posłudze i życiu kapłanów mówi o różnych formach życia wspólnotowego prezbiterów:

Ponadto, by prezbiterzy w trosce o życie duchowe i intelektualne mieli wzajemną pomoc, by lepiej mogli współpracować w posłudze i aby uniknęli niebezpieczeństw mogących wyniknąć z samotności, niech pielęgnują jakiś rodzaj życia wspólnego lub jakąś jego wspólnotę, która jednak może przybrać wiele form, według różnych potrzeb osobistych lub duszpasterskich, a mianowicie: wspólne mieszkanie, gdzie to jest możliwe, lub wspólny stół, lub przynajmniej częste i okresowe spotkania. Należy także wysoko cenić i pilnie zalecać stowarzyszenia, które w oparciu o statuty uznane przez kompetentną władzę kościelną, dzięki zatwierdzonemu lepszemu i stosowniejszemu porządkowi życia i pomocy braterskiej pielęgnują świętość kapłanów w wykonywaniu posługi i w ten sposób zamierzają służyć całemu stanowi kapłańskiemu (DK 8).

Według nauczania soborowego istnieje wiele form życia wspólnotowego prezbiterów, począwszy od form współpracy, przez formy życia wspólnego, aż do form życia we wspólnocie braterskiej. „Życie wspólne” przyjęło dzisiaj znaczenie techniczno-prawne i oznacza życie w grupie, jak wspólne mieszkanie, wspólnotę stołu, modlitwę, obowiązek zachowania pewnej reguły itp. Wyrażenie „życie wspólnotowe” zakłada natomiast wielość i różnorodność relacji międzyosobowych członków grup, którzy żyjąc razem aktualizują wspólnotę braterską. Określenie „wspólnotowy” akcentuje interakcje

członków w poszukiwaniu dóbr wspólnych i w dążeniu do wspólnych celów. Życie kapłańskie we wspólnocie nie dotyczy tylko wybranych momentów dnia, ale obejmuje całe życie i wszystkie działania kapłana w różnorodnych wymiarach: duchowym, duszpasterskim, egzystencjalnym. Życie wspólnotowe zakłada różne rodzaje życia wspólnego, ale sięga głębiej (Kamiński, 1983).

W parafiach, w których pracuje kilku prezbiterów pod przewodnictwem proboszcza, może funkcjonować zwykła wspólnota pracy. Taką grupę kapłańską, poza pracą w tej samej parafii, nic prawie nie łączy. Bardziej wymowną wspólnotą braterską jest tzw. wspólnota pracy i życia kapłanów. Oprócz pracy w tej samej parafii kapłanów łączą także wspólne posiłki i sąsiedztwo zamieszkania. Wspólne przebywanie stwarza warunki lepszego poznania się prezbiterów, sprzyja dyskusji nad problemami duszpasterskimi, służy lepszemu komunikacji pastoralnej i ocenie faktów, które codziennie zdarzają się w parafii. Poza tym stanowi przestrzeń wymiany doświadczeń i szukania nowych dróg i środków realizacji miłości pastoralnej. W takiej sytuacji zdecydowanie łatwiej można osiągnąć zgodność działania i myślenia prezbiterów. Wspólna praca, wspólne zamieszkanie i stołowanie powinny prowadzić do duchowej wspólnoty prezbiterów i wydatnie pomóc w realizacji ideału apostołskiego, gdzie „jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich wierzących” (Dz 4,32). Przyjaźń, która leży u podstaw wspólnoty kapłańskiej, rodzi się ze wzajemnego szacunku, zaufania, z woli poznania i otwarcia się na innych. Wspólnota nie wyklucza trudności związanych z codziennym życiem. Księżom przyzwyczajonym do indywidualizmu trudno jest wyzbyć się pewnej niechęci do życia wspólnotowego oraz obawy utracenia własnej niezależności, aby żyć i pracować we wspólnocie kapłańskiej. Wszystko to da się jednak przezwyciężyć przy szczerzej woli wszystkich prezbiterów, ich otwartości oraz dyspozycji przyjęcia siebie takim, jakim się jest (Kamiński, 1997).

Kolejną formą życia wspólnotowego prezbiterów parafialnych jest wspólnota współodpowiedzialnej pracy i pomocy wzajemnej. Najlepszymi parametrami skutecznej działalności pastoralnej są: zbieżność wysiłków, duch rodzinny, wzajemna pomoc duchowa i współodpowiedzialność za duszpasterstwo parafialne. W budowaniu życia wspólnotowego nie można poprzestać tylko na przyjaźni i wysiłkach czysto ludzkich. Oznaczałoby to zatrzymanie się tylko na płaszczyźnie naturalnej i wystawiało grupę kapłanów na niebezpieczeństwo „technicyzmu” duszpasterskiego. Przed rozpoczęciem wspólnej pracy duszpasterskiej powinni słuchać słowa Bożego i rozważać je w odniesieniu do swej misji, bo Chrystus jest źródłem działania i miłości pastoralnej. Powinni też odpowiedzieć na wezwanie Chrystusa; „gdzie dwaj lub trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich” (Mt 18,20), gromadząc się na wspólnym sprawowaniu Eucharystii, w czasie której objawia się pełnia braterstwa sakramentalnego. Wówczas ich praca nie będzie tylko owocem ludzkich działań, ani też zapewnieniem sobie bezpieczeństwa psychologicznego bądź większej skuteczności duszpasterskiej, ale współdziałaniem z Chrystusem (Kamiński, 1983).

Dzięki relacjom wewnętrznym, wzajemnej pomocy, życzliwej radzie, a nade wszystko wspólnej modlitwie oraz duchowi miłości służebnej i pokory, wspólnota kapłańska staje się miejscem wzrostu miłości Boga, własnego uświęcenia, a także ofiarnego włączenia się w budowanie Królestwa Bożego na ziemi (Kamiński, 1997).

Soborowy dekret o posłudze i życiu kapłanów podaje następnie kilka inicjatyw mających na celu zawiązanie i utrzymanie kapłańskiej wspólnoty:

„Starsi wiekiem niech przyjmują młodszych jak braci i wspomagają ich w pierwszych poczynaniach i ciężarach posługiwania, a także niech się starają zrozumieć ich sposób myślenia, chociaż różny od własnego, i niech z życzliwością śledzą ich inicjatywę. Młodszy również niech szanują wiek i doświadczenie starszych, radzą się ich w sprawach dotyczących duszpasterstwa i chętnie z nimi współpracują. Kierując się duchem braterstwa, niech prezbiterzy nie zapominają o gościnności, niech praktykują dobroczynność i dzielenie się dobrami, troszcząc się przede wszystkim o chorych, strapionych, obciążonych nadmierną pracą, samotnych, wygnanych z ojczyzny, jak również cierpiących prześladowanie. Niech także chętnie i z radością schodzą się dla odpoczynku, pamiętając o słowach, którymi sam Pan zachęcał strudzonych Apostołów: «Pójdźcie na ubocze, na miejsce pustynne, a odpocznijcie nieco» (Mk 6,31). [...] W końcu z racji tejże wspólnoty w kapłaństwie, niech wiedzą prezbiterzy, że są szczególnie zobowiązani wobec tych, którzy mają jakieś trudności; niech im przychodzą szybko z pomocą, a gdyby zaszła potrzeba, także dyskretnie upominają. Tych zaś, którzy się w czymś potknęli, niech zawsze traktują z miłością braterską i wielkim sercem, nieustannie modląc się za nich do Boga i okazując się dla nich nadal prawdziwie braćmi i przyjaciółmi (DK 8).

3. Rady parafialne

Kodeks Prawa Kanonicznego przewiduje istnienie dwóch organów kolegialnych w parafii: parafialnej rady do spraw ekonomicznych i parafialnej rady duszpasterskiej. Na gruncie prawa powszechnego pierwsza ma charakter obligatoryjny, druga fakultatywny (chyba, że prawo partykularne stanowi inaczej). Zadaniem tych organów jest służyć proboszczowi roztropną radą we wszystkich sprawach dotyczących stanu materialnego parafii i działalności duszpasterskiej (Sztafrowski, 1985).

Parafialna rada do spraw ekonomicznych daje możliwość współpracy wiernych świeckich z proboszczem w zarządzaniu parafią i jej majątkiem. Zakres działalności rady jest szeroki. W sytuacji normalnego funkcjonowania parafii do jej zadań należy m.in. pomoc w ocenie wszelkich inicjatyw, projektów ekonomicznych czy remontowo-budowlanych; wsparcie w realizacji tych projektów oraz w zdobywaniu środków finansowych; wydawanie opinii odnośnie do warunków pracy i płacy stałych i czasowych pracowników kościelnych; opiniowanie lub nawet wyrażenie zgody na sprzedaż ruchomości lub nieruchomości

parafialnych, a także nabycia różnych dóbr materialnych na własność parafii. Synody diecezjalne precyzują zakres zadań szczegółowych parafialnej rady do spraw ekonomicznych².

Omawiana rada ma charakter jedynie konsultacyjny (doradczy). Nie jest podmiotem władzy i nie może podejmować żadnych decyzji o mocy wiążącej dla proboszcza. Instrukcja Kongregacji ds. Duchowieństwa *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej* w numerze 26 stwierdza, że „systemy decyzyjne dotyczące ekonomicznych spraw parafii, przy zachowaniu normy prawnej odnoszącej się do odpowiedniego i uczciwego zarządzania, nie mogą ograniczać duszpasterskiej roli proboszcza, który jest prawnym rzecznikiem i administratorem dóbr parafii”. Proboszcz powinien jednak roztropnie korzystać z jej pomocy, uwzględniać w swoich decyzjach jej opinie oraz z należytą powagą traktować wszelkie jej sugestie. Ewentualne konflikty lub różnice stanowisk, jakie mogą się zrodzić pomiędzy proboszczem a radą w sprawach należących do jej kompetencji rozstrzyga odpowiednia władza wyższa (dziekan, kuria diecezjalna, biskup diecezjalny) (Wroceński, 2013).

Parafialna rada duszpasterska stanowi miejsce i formę dojrzałej współpracy oraz dialogu pomiędzy świeckimi i duchownymi na polu duszpasterstwa parafialnego. Można zatem oczekiwać, że przy jej zaistnieniu i poprawnym funkcjonowaniu zimne i anonimowe dotychczas parafie zaczną się przekształcać w autentyczne wspólnoty, będące obrońcami własnego życia duchowego, doświadczenia wiary i miłości, służby i misji. Dobrze funkcjonujące rady duszpasterskie są narzędziami działania zespołowego, współodpowiedzialności za życie oraz posłannictwo Kościoła w konkretnym środowisku. Ich istnienie odsłania niewykorzystane niejednokrotnie jeszcze możliwości zaangażowania się wszystkich, na których spoczywa odpowiedzialność za rozwój wspólnoty parafialnej w dzieło programowania i weryfikacji duszpasterskich działań na przestrzeni określonego czasu. Dzięki takiej weryfikacji działanie duszpasterskie ma szansę dojrzewać, unikając popełnionych dotąd błędów, a także coraz lepiej dostosowując swoje metody oddziaływania do wymogów i potrzeb wiernych (Żądło, 1999).

Duszpasterstwo jest ściśle związane z parafią, w której realizowane są podstawowe zadania pastoralne Kościoła, a mianowicie: ewangelizacja, posługa liturgiczno-sakramentalna, działalność charytatywna, organizacja życia religijnego, duszpasterstwo specjalne. Tempo przemian sprawia, że współczesne parafie z wielkim trudem wypełniają te zadania, dlatego potrzeba coraz większego zaangażowania wiernych świeckich, zwłaszcza

² W sytuacji zmiany proboszcza zadaniem rady jest czuwanie nad całością inwentarza kościelnego i beneficjalnego tak, aby dobra nie doznały żadnego uszczerbku. W różnych sytuacjach nadzwyczajnych, do których można zaliczyć śmierć proboszcza oraz wszelkie zdarzenia losowe (pożar, powódź, kradzież podczas nieobecności proboszcza) do obowiązków radych należy zabezpieczenie całości majątku parafialnego, zajęcie się powstałymi szkodami i podjęcie niezbędnych działań zabezpieczających, by nie dopuścić do powiększenia poniesionych strat (Wroceński, 2013).

poprzez aktywność w parafialnej radzie duszpasterskiej. W teologii posoborowej wypracowano nową koncepcję rad parafialnych, szczególnie podkreślając ich rolę w działalności duszpastersko-apostolskiej parafii. W praktyce oznacza to, że członkowie parafialnej rady duszpasterskiej powinni wspomagać działania duszpasterskie i apostolskie poprzez wysuwanie postulatów i opiniowanie spraw ważnych dla funkcjonowania wspólnoty parafialnej. Mając głos doradczy mogą uczestniczyć w planowaniu duszpasterskim, a także wspierać działania proboszcza, na którym spoczywa odpowiedzialność za całość działań duszpasterskich w parafii (Bronikowski, 2007). Kodeks ustala, że „rada duszpasterska – podobnie jak parafialna rada ds. ekonomicznych – posiada jedynie głos doradczy i kieruje się normami określonymi przez biskupa diecezjalnego” (KPK, kan. 536 § 2). Oznacza to, że zawsze pod autorytetem i kierunkiem proboszcza i nigdy bez niego, studiuje ona sytuację duszpasterską w parafii, analizuje poszczególne problemy, określa i precyzuje możliwości ewentualnych zmian i kierunków działań i przedstawia je proboszczowi jako swój głos doradczy (Kantor, 2012).

Rady duszpasterskie jako żywe ogniwa w łańcuchu wiernych skupionych wokół własnego duszpasterza, spełniają funkcję służebną wobec Kościoła w potrójnym aspekcie. Po pierwsze „służą w Kościele parafialnym”, wspomagając całą jego wspólnotę w zdobywaniu przekonania o potrzebie czynnego udziału w pracy na rzecz wszystkich. Po drugie, są wyrazem „służby Kościoła parafialnego” na rzecz własnej wspólnoty, podtrzymującego ją i utwierdzającego w dojrzałym przeżywaniu wiary, nadziei i miłości w kontekście codziennego życia i we własnym środowisku. Po trzecie, „służą Kościołowi parafialnemu”, inspirując jego wiernych do autentycznego poświęcenia się dziełom ewangelizacyjnym, obejmującym wszystkich bez wyjątku. Dopiero duszpasterstwo parafialne, uprawiane przy współpracy z radami duszpasterskimi, a więc duszpasterstwo oparte na dialogu, współodpowiedzialności i służbie, nabiera cech wspólnotowych, bo skutecznie kształtuje wspólnotową świadomość, tak bardzo potrzebna w budowaniu parafialnej wspólnoty (Żądło, 1999).

Istnienie dobrze funkcjonujących rad parafialnych stanowi istotny zwrot w stosunkach duchowieństwa z laikiem. Pełnią one rolę pośrednika pomiędzy wiernymi świeckimi a duszpasterzami, rolę niezwykle istotną w systemie parafialnym. Ich działalność może wydatnie przyczynić się do szerszego otwarcia i współdziałania duchownych i świeckich, dzielenia się władzą i odpowiedzialnością, rozpoznawania darów i charyzmatów i włączania do współpracy osób ich posiadających.

4. Wspólnoty i małe grupy religijne

Wspólnoty i małe grupy religijne są istotnym elementem w budowaniu parafialnej wspólnoty. Wiele współczesnych parafii w wyniku przemian cywilizacyjnych nie ma

dynamiki żywych wspólnot Kościoła. Nawet parafie wiejskie o niewielkim zaludnieniu utraciły dzisiaj charakter wspólnotowy (Piwowarski, 1983). Parafia odzyska swój wspólnotowy rys, jeśli będą w niej istniały i dobrze funkcjonowały małe grupy religijne. Jest ona bowiem, podobnie jak cały Kościół, wspólnotą wspólnot istniejących na jej terytorium (Kamiński, 1990). Parafia i istniejące w niej grupy religijne potrzebują się wzajemnie, oddziałują na siebie, czego efektem jest obustronna jakościowa przemiana. Dojrzałe religijnie małe wspólnoty wpływają pozytywnie na rozwój parafii jako wspólnoty wspólnot, stwarzając szansę dla klimatu intensywnego życia religijnego i nowego stylu życia chrześcijańskiego. Z kolei rozwój małych wspólnot religijnych potrzebuje oparcia w środowisku chrześcijańskim, jakim jest parafia. Skoro ożywienie parafii jest rezultatem wzajemnego oddziaływania, to niezbędny jest także dobra komunikacja i współpraca wszystkich, którzy kierują i umacniają parafialną wspólnotę wspólnot (Kamiński, 2002).

Troska duszpasterska wobec małych zespołów religijnych powinna być dwukierunkowa. W pierwszej kolejności należy zadbać o formację religijną jej członków (ChL 61). Chodzi tutaj nie tylko o rozwój duchowo-modlitewny wiernych, ale także o pogłębienie świadomości religijnej. Służy temu m.in.: dobra informacja o treści wiary, osobista modlitwa, rozmyślanie nad tajemnicami prawd Bożych, przeżywanie liturgii, podejmowanie działania służebnego na rzecz bliźnich w postawie braterskiej miłości, przeżycie wspólnoty w grupie osób, które tworzą zespół ludzi oraz kierownictwo duchowe (Pluta, 1985). Celem ascetyczno-wychowawczym osób w każdym zespole jest wyrobienie nadprzyrodzonej wiary i miłości dla zadań apostołskich. Należy zatem motywować i pobudzać wiernych do podejmowania różnorodnych działań apostołskich w zakresie posługi miłości. Spotkania członków tych wspólnot powinny stanowić okazję do wymiany doświadczeń, przeglądu prac już zrealizowanych oraz pozostających do wykonania (Żochowski, 1983).

Celem małych zespołów, zwłaszcza młodzieżowych, jest umacnianie się w dziedzinie moralnej i duchowej, przekraczanie barier „dość wygodnych, ciasnych i ponętnych” barier egoizmu, ducha stadnego, obojętności wobec wielkiej i najważniejszej sprawy królestwa Bożego (Szafranski, 1985, 88). Poprzez koncentrację wokół Biblii i misteriów chrześcijańskich wspólnoty pogłębiają wiarę oraz eklezjalność swoich członków. W rozwoju tych wspólnot duże znaczenie ma konfrontacja własnego przeżywania wiary z wiarą innych członków wspólnoty, a także dostarczenie poczucia łączności z parafią, zwłaszcza osobom zagubionym i osamotnionym. Braterski klimat wspólnoty jest także odpowiednim środowiskiem dla skutecznego oddziaływania katechezy, która zapewnia trwałą fundament życia chrześcijańskiego każdej wspólnoty. Mała grupa jest bowiem środowiskiem umożliwiającym wzrost tym wszystkim, którzy zakończyli proces katechizacji (Zarembski, 2004).

Cechą wyróżniającą małe grupy religijne jest niewielka liczba członków. Dzięki temu podstawą ich działalności i siłą zespalającą jest wzajemna znajomość i przyjaźń. Pozostawanie w bezpośrednich kontaktach daje możliwość lepszego poznania, odkrycia talentów oraz możliwości wykorzystania ich w budowaniu wspólnoty parafialnej. Członkowie małych wspólnot mogą rozwijać na co dzień braterstwo, pomagać sobie nawzajem w realizacji celów osobistych i wspólnotowych. W małych wspólnotach więzy zewnętrzne i formalno-organizacyjne zastępuje się więzami wewnętrznymi i nieformalnymi (Kamiński 1997). Wspólnota konstytuuje się przez osoby. Wierni mogą odnaleźć i wypełnić siebie, odkryć swoją tożsamość wyłącznie wchodząc we wspólnotę z innymi osobami. Można zatem powiedzieć, że wspólnota i osoba ludzka są wzajemnie sobie potrzebne i przyporządkowane. We wspólnocie osoba znajduje szansę nawiązania kontaktu z drugą osobą. W kontaktach międzyosobowych wspólne jest to, że zmierzają one do budowania relacji określanych już nie „ja” i „ty”, ale na „my”. W takich odniesieniach osoby zajmują wspólne stanowisko wobec celu lub osoby będącej poza nimi. Zachowanie się osoby wobec innych osób stanowi podstawę międzyludzkiej wspólnoty. Stanowi ono również naturalne uwarunkowanie wspólnoty religijnej i to zarówno w jej wymiarze horyzontalnym jak i wertykalnym (Kamiński, 1997).

Grupa religijna zajmuje więc miejsce pośrednie między masą a jednostką. Z jednej strony współczesny człowiek jest zagrożony przez masowość życia i działania. W społeczeństwie masowym człowiek ginie jako jednostka, zostaje uprzedmiotowiony, staje się kimś bez znaczenia, a to skutkuje poczuciem osamotnienia, lęku i zagrożenia, co w konsekwencji prowadzi do apatii i bezideowości. Z drugiej strony ten sam człowiek boi się izolacji, którą może przezwyciężyć tylko w relacji z innymi. W grupie możliwy jest dialog, w którym przekracza się obiektywizującą i podporządkowaną praktycznej korzyści relację podmiot-przedmiot na rzecz relacji podmiot-podmiot (Kiereś, 2001, 570). W podmiotowej relacji istotniejsza staje się chęć dawania i przyjmowania niż przekonywania i pokonywania. Chodzi zatem o to, aby w klimacie życzliwości i zaufania, mówienia i słuchania, obdarować się wartościami i w ten sposób ubogacić siebie i innych. Grupa chroni zatem przed niebezpieczeństwem masowości i ujednolicenia, a także izolacji i osamotnienia, umożliwiając jednostce życie twórcze polegające na uznaniu w sobie trwałych zasad i norm, zachowaniu osobistych przekonań i postaw z nimi związanych, autonomicznym działaniu i rozwoju (Pluta, 1985).

Różnorodność wspólnot działających w parafii – zarówno tych związanych bezpośrednio z modlitwą, liturgią, katechezą czy pracą charytatywną, jak i tych, które promują kulturę czy sport – wymaga wysiłku zmierzającego do tworzenia klimatu jedności i współdziałania dla dobra osobistego i parafii, na drodze otwartości, wzajemnego poznawania się, wymiany doświadczeń i informacji, solidarnego realizowania zadań:

„Najważniejszą płaszczyzną współpracy ruchów i stowarzyszeń w parafii jest ciągle odkrywanie i urzeczywistnianie zadań wynikających z sakramentu chrztu świętego, poprzez który chrześcijanie uczestniczą w potrójnej misji Jezusa Chrystusa: królewskiej, kapłańskiej i prorockiej. Misja królewska, czyli pasterska, zakłada współpracę między sobą i z duszpasterzami w zakresie budowania i umacniania wspólnoty parafialnej na jej różnych poziomach, koordynację działań organizacyjnych, gospodarczych, społeczno-kulturalnych, charytatywnych oraz troskę o obecność Kościoła «w świecie». Misja kapłańska to wspólna troska o kult i życie modlitewne parafii. Poprzez realizację zasady jednoczesnego wychowania do liturgii i przez liturgię, tworzy się płaszczyzna wzajemnej współpracy i wzajemnego oddziaływania. Misja prorocka, czyli nauczycielska zakłada współpracę ruchów i stowarzyszeń w zakresie szeroko pojętej ewangelizacji, również przez lokalne środki społecznego przekazu (parafialna gazeta, biblioteka, taśmoteka), a także bezpośrednie rozmowy i kontakty w środowiskach, w których na co dzień przebywają (Skworc, 2001).

Podsumowanie

Niniejsze opracowanie jest efektem dążenia do teoretycznego zgłębienia problematyki komunikacji pastoralnej poprzez ukazanie różnorodnych, bezpośrednich i pośrednich relacji istniejących pomiędzy elementami systemu parafialnego. Należy wyrazić przekonanie, że stanie się ono przyczynkiem do dyskusji nad istotą komunikacji pastoralnej w parafii, ale również przyczyni się do udoskonalenia duszpasterstwa parafialnego, nie tylko w sensie poprawy, po ludzku rozumianej, skuteczności, ale przede wszystkim jego nieustannej odnowy, która podlega kościelnej zasadzie – *Ecclesia semper reformanda*.

Bibliografia:

- Bronikowski, M. (2007). Parafialna rada duszpasterska – wizja teologiczno-pastoralna, *Warszawskie Studia Pastoralne*, 6, 87-101.
- Dudziak, J. (2001). *Kanoniczna rola proboszcza. Realizacja podstawowych zadań kościelnych: nauczania, uświecania, rządzenia*, Tarnów: Biblos.
- Dyduch, J. (1985). Udział świeckich w kulcie liturgicznym w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego, *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, 38, 16-28.
- Jan Paweł II, (1983). *Kodeks Prawa Kanonicznego* (skrót: KPK).
- Jan Paweł II, (1988). *Adhortacja apostolska Christifideles laici o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie* (skrót: ChL).
- Jan Paweł II, (1992). *Katechizm Kościoła Katolickiego* (skrót: KKK).
- Kamiński, R. (1983). Wspólnotowość życia prezbiterium parafialnego, (w:) B. Bejze (red.), *W Służbie Ludowi Bożemu*, 678-688, Poznań-Warszawa: Pallottinum.

- Kamiński, R. (1990). Parafia wspólnotą wspólnot, (w:) W. Turek, J. Mariański (red.), *Kościół w służbie człowieka*, 203-217, Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Kamiński, R. (1997). *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym*, Lublin: Atla 2.
- Kamiński, R. (2002). Parafia miejscem realizacji duszpasterstwa, (w:) R. Kamiński (red.), *Teologia pastoralna*, t. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*, 11-78, Lublin: Atla 2.
- Kantor, R. (2012). Relacja proboszcza do wikariusza parafialnego, osób świeckich i rad parafialnych, (w:) R. Kantor, (red.), *Proboszcz we wspólnocie Ludu Bożego*, 123-136, Tarnów: Biblos.
- Kiereś, H. (2001). Dialogu filozofia, (w:) A. Maryniarczyk (red.), *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 2, 570-571, Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu.
- Kongregacja do spraw Duchowieństwa, (1997). *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (skrót: DOK).
- Kongregacja do spraw Duchowieństwa, (2002). *Instrukcja Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*.
- Krawczyk, W. (1981). Proboszcz pasterzem wspólnoty parafialnej, *Studia Płockie*, 9, 223- 242.
- Ochotny, P. (2017). Pasterski urząd proboszcza, *Warszawskie Studia Pastoralne*, 37, 117-135.
- Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego* (2002). (skrót: OWMR).
- Piwowarski, W. (1983). Kościół ludowy wobec potrzeb i problemów duszpasterstwa, (w:) W. Piwowarski (red.), *Religijność ludowa. Ciągłość i zmiana*, 333-367, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej.
- Pluta, W. (1985). Wspólnota parafialna i jej zespoły apostołskie, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*, 32, 93-98.
- Skworc, W. (2001). *Wskazania pastoralne dotyczą ce ruchów i stowarzyszeń katolickich działających na terenie diecezji tarnowskiej*, Tarnów, 10 grudnia 2001, http://www.wdo.diecezja.tarnow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=61:wskazania-pastoralne-dotycze-ruchow-i-stowarzysze-katolic-kich-dziaajcych-na-terenie-diecezji-tarnowskiej&catid=19:ruchy-i-stowarzyszenia-katolickie&Itemid=13 (pobrano: 13.04.2018).
- Słowikowska, A. (2010). Kompetencje koordynacyjne proboszcza, *Roczniki Nauk Prawnych*, 2, 191-212.
- Sobór Watykański II, (1963). *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* (skrót: KL).
- Sobór Watykański II, (1964). *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium* (skrót: KK).
- Sobór Watykański II, (1965). *Dekret o apostołstwie świeckich Apostolicam actuositatem* (skrót: AA).
- Sobór Watykański II, (1965). *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele Christus Dominus* (skrót: DB).
- Sobór Watykański II, (1965). *Dekret o postudze i życiu presbiterów Presbyterorum ordinis* (skrót: DK).

- Stypułkowska, B. (2014). Katecheza w parafii w świetle obowiązujących dokumentów kościelnych, *Veritati et Caritati*, 3, 211-245.
- Szafrański, A.L. (1985). Eklezjalny charakter małych grup religijnych, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*, 32, 79-92.
- Sztafrowski, E. (1985). *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo ATK.
- Wroceński, J. (2013). Rady parafialne, (w:) S.L. Głódź, J. Krukowski, M. Sitarz (red.), *Parafia w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, 105-132, Lublin: TN KUL.
- Zaremski, Z. (2004). Parafia podstawowym środowiskiem wychowawczym w wierze, *Studia Włocławskie*, 7, 139-154.
- Żądło, A. (1999). *Parafia w trzecim tysiącleciu*, Kielce: Notus.
- Żochowski, H. (1983). Parafia wobec przemian współczesnych, (w:) B. Bejze (red.), *W służbie Ludowi Bożemu*, 367-385, Poznań-Warszawa: Pallottinum.